

## TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC SERVICES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

**Jelena Dujmović Bocka**

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law, Croatia, [jdujmovi@pravos.hr](mailto:jdujmovi@pravos.hr)

**Abstract:** In this paper, the author analyses the tendencies of the development of public services in the Republic of Croatia. The aim of the paper is to illustrate key reform efforts in the area of public services by following the processes of liberalisation, deregulation, privatisation, commercialisation and remunicipalization of public services. The first part of the paper outlines key tendencies in the development of public services through terminological determinations. The central part addresses the notion of public service in Croatian legislation with regard to historical overview of the development of legislative framework of public services along with the analysis of public institutions as fundamental organisational form of public service practice. Furthermore, the paper emphasizes main principles in public service practice, the principle of independence, principle of legitimacy, principle of continuity, principle of obligation of providing customer service, principle of equality of service users, principle of transparency and principle of non-mercantilism. The author highlights specific features of the so called economic, that is, commercial public services. As opposed to economic public services, there are the so called non-economic or non-commercial public services, such as for example education, healthcare, culture and similar. The modalities of participation of private sector in public service with final considerations are presented in the final part of the paper. Primary contribution to science about administration is reflected in the analysis of key tendencies in the development of public services, analysis of public institutions as fundamental organisational forms of public service practice and in forming final contributions with suggestions for improvement of functioning of public services in Croatia.

**Keywords:** public services, public institutions, liberalisation, deregulation, privatisation

## TENDENCIJE RAZVOJA JAVNIH SLUŽBI U REPUBLICI HRVATSKOJ

**Jelena Dujmović Bocka**

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, Hrvatska, [jdujmovi@pravos.hr](mailto:jdujmovi@pravos.hr)

**Sažetak:** Autor se u radu bavi tendencijama razvoja javnih službi u Hrvatskoj. Cilj je rada prikazati ključna reformska nastojanja na području javnih službi slijedeći procese liberalizacije, deregulacije, privatizacije, komercijalizacije i remunicipalizacije javnih službi. Prvi dio rada donosi prikaz ključnih tendencija u razvoju javnih službi kroz terminološka određenja. Središnji dio rada usko je povezan s pojmom javne službe u hrvatskom zakonodavstvu odnosno s povijesnim slijedom razvoja pravnog uređenja javnih službi kao i s analizom javnih ustanova kao temeljnim organizacijskim oblikom obavljanja javnih službi. U nastavku rada ističu se bitna načela u obavljanju javnih ustanova, načelo samostalnosti, načelo zakonitosti, načelo kontinuiteta, načelo dužnosti pružanja usluga, načelo jednakosti uživatelja službe, načelo javnosti te načelo nemerkantilnosti. Autor ističe određena specifična obilježja tzv. gospodarskih odnosno komercijalnih javnih službi. Nasuprot gospodarskih javnih službi stoje tzv. negospodarske ili nekomercijalne javne službe kojima pripadaju, primjerice, obrazovanje, zdravstvo, kultura i sl. Modaliteti sudjelovanja privatnog sektora u obavljanju javnih službi čine skupno sa zaključnim mislima završni dio teksta rada. Izvorni doprinos nauci o upravi ogleda se u analizi ključnih tendencija u razvoju javnih službi, analizi javnih ustanova kao temeljnim organizacijskim oblicima obavljanja javnih službi te iznošenju zaključnih misli s prijedlozima za poboljšanje funkcioniranja javnih službi u Hrvatskoj.

**Ključne riječi:** javne službe, javne ustanove, liberalizacija, deregulacija, privatizacija

## 1. UVOD<sup>64</sup>

Procesi urbanizacije i industrijalizacije, kako ističu Koprić i dr., značajno su utjecali na sami razvoj javnih službi tako što su u dostatnoj mjeri promijenili strukturu europskog društva. Do tada se, prema istaknutim autorima, država shvaćala kao mehanizam osiguranja reda u zajednici, a nakon toga razvija se shvaćanje države kao servisnog mehanizma putem kojeg se obavljaju opće – društveno korisne djelatnosti. Ističu nadalje, da se servisna uloga države značajno razvila u drugoj polovini 19. i početkom 20. st. pa određeni teoretičari od tada državu predstavljaju kao „skup javnih službi“ (Duguít, 1913, prema Koprić i dr., 2014: 220). Tijekom 20. st. javne službe obavljale su se na različitim razinama (na središnjoj, regionalnoj te lokalnoj razini) te su se od tada sve više diferencirale stvarajući mreže javnih organizacija za obavljanje djelatnosti javnih službi (Koprić i dr., 2014: 220). Menadžerske reforme javne uprave usmjerene su, navode Koprić i dr. na prodor tržišnih vrijednosti u javni sektor te su prouzročile velike promjene u djelovanju suvremene države. Konceptija socijalne države postupno je osiguravala mjesto minimalističkoj državi. Na osnovu potonje koncepcije država bi se trebala usmjeriti na reguliranje kao i osiguravanje funkcioniranja tržišnih principa (Cananea, 2002, prema Koprić i dr., 2014: 221).

## 2. TENDENCIJE RAZVOJA JAVNIH SLUŽBI – POJMOVNA ODREĐENJA

U ovom dijelu rada bit će više riječi o već unaprijed spomenutim procesima liberalizacije, deregulacije, privatizacije, komercijalizacije i remunicipalizacije javnih službi te o pojmovnom određenju javnih službi. Liberalizacija podrazumijeva „uklanjanje monopola koji je postojao u određenom sektoru i otvaranje tržišta određenih javnih usluga“ (Koprić i dr., 2014: 223). Trend deregulacije usko je povezan s liberalizacijom, a označava „smanjenje one vrste pravne regulacije određene djelatnosti koju vrše politička tijela na središnjoj, regionalnoj i lokalnoj razini da bi se izbjegao politički utjecaj na ekonomsku djelatnost“ (Koprić i dr., 2014: 223). Privatizacija označava „promjenu vlasničke strukture koja se obično odvija u dvije faze – u prvoj se fazi određeni subjekt koji je prethodno bio pod potpunom kontrolom države pretvara u trgovačko društvo u većinskom vlasništvu države dok se u drugoj fazi država postupno povlači iz vlasničke strukture prodajući svoje udjele“, komercijalizacija označava „naplatu pune tržišne cijene javnih usluga čime njihovi korisnici postaju konzumenti“ dok remunicipalizacija označava „trend vraćanja javnih službi pod okrilje lokalnih samouprava“ (Koprić i dr., 2014: 224).

Pojam javne službe, ističe Borković, široko je prisutan u zakonskim tekstovima pa je stoga neizostavno staviti ga u povijesni kontekst. Borković, zanimljivo, navodi Zakon o javnim službenicima iz 1957. godine koji je pod pojmom javne službe podrazumijevao „cjelokupnu djelatnost ustanova i državnih organa“ (Borković, 2002: 17). Pod pojmom javnih službi podrazumijevamo „djelatnosti kojima se zadovoljava javni interes“ (Antić, 2014: 27). Kako ističe Đulabić, javne službe predstavljaju najdinamičniji dio suvremene javne uprave. (Đulabić, 2009: 91). Nakon 1963. godine iz ustavnih je i zakonskih tekstova bio ispušten pojam javna služba te zamijenjen terminom radna organizacija. Ona se osnivala kao poduzeće odnosno kao druga privredna organizacija za djelatnosti u oblasti privrede. Također, osnivala se i kao ustanova ili druga organizacija za djelatnosti u oblasti obrazovanja, znanosti, kulture i sl. (Borković, 2002: 17). Godine 1990. ponovno se u naš pravni sustav uvodi pojam javna služba kroz Ustav Republike Hrvatske. Međutim, Ustav nije definirao ustrojstvo niti funkcioniranje tih službi već je to prepustio zakonu. Ustavnim su tekstom samo dvije odredbe bile vezane uz pojam javne službe, prva odredba utvrđivala je pravilo da svaki građanin ima pravo, pod jednakim uvjetima biti primljen u javne službe (članak 44) te druga odredba, da se zakonom može u javnim službama ograničiti pravo na štrajk (članak 60, stavak 2) (Borković, 2002: 17). Dodatno, posebni zakoni definirali su pojedine djelatnosti kao javne službe. Što se tiče pozitivnopravnog uređenja javnih službi u Republici Hrvatskoj, valja istaknuti sljedeće ustavne odredbe: „Svaki državljanin Republike Hrvatske ima pravo, pod jednakim uvjetima, sudjelovati u obavljanju javnih poslova i biti primljen u javne službe“ (članak 44) te odredbu koja propisuje da „U oružanim snagama, redarstvu, državnoj upravi i javnim službama određenima zakonom može se ograničiti pravo na štrajk“ (članak 61) (Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)).

## 3. JAVNA USTANOVA KAO TEMELJNI ORGANIZACIJSKI OBLIK OBAVLJANJA JAVNE SLUŽBE U HRVATSKOJ

Ustanova kao temeljni organizacijski oblik obavljanja javne službe krije u sebi dva temeljna značenja. Naime, ustanova se može razmatrati u organizacijskom i funkcionalnom smislu. U organizacijskom smislu ustanova

<sup>64</sup> Ovaj je rad financirao Pravni fakultet Osijek Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku internim projektom br. IP-PRAVOS-16 „Novi izazovi u razvoju javnih službi na lokalnoj i regionalnoj razini“. Tekst rada se u većem dijelu temelji na neobjavljenom doktorskom radu pod nazivom „Visoko obrazovanje kao javna služba“, poglavlje 4. – Visoko obrazovanje kao javna služba – str. 114. – 124.

označava organizacijski oblik koji se formira za ostvarivanje sadržaja funkcije radi koje se ustanova osniva dok bi u funkcionalnom smislu označavala ukupnost djelatnosti koje ostvaruje preko ustrojenog organizacijskog oblika. Organizacijski izraz očituje se u različitim organizacijskim oblicima kao što su škole, fakulteti, sveučilišta, bolnice, zavodi i sl., dok je funkcionalni izraz vidljiv u sadržaju samih djelatnosti kao što su djelatnosti odgoja, obrazovanja, znanosti, kulture, zdravstva i sl. (Borković, 2002: 18). Kada govorimo o vrstama ustanova možemo razlikovati sljedeće: samostalne i nesamostalne javne ustanove – s obzirom na činjenicu da li je neka ustanova pravna osoba (govorimo o samostalnim ustanovama) ili nije (ovdje je riječ o nesamostalnim ustanovama); obvezna i fakultativna javna služba – razlikovanje se bazira na ustanovama čije se usluge obvezno koriste (obvezna služba) i ustanove kod kojih je korištenje isključivo volja uživatelja (fakultativna služba); naplatna i besplatna javna služba – razlikovanje se vrši na temelju kriterija da li je korištenje njihovih usluga naplativo (naplatna služba) ili je pak besplatno (besplatna služba) (Borković, 2002: 18). Kada govori o javnim službama, Babac konstatira sljedeće: „...Tako dakle, na neki način i u nekom smislu, glasom prava hrvatskoga ne imade se prijepora o tomu što pripada, a što ne pripada u „javnu ustanovu“ (Babac, 2004: 19-20, prema Ivanda, 2008: 31).

#### **4. BITNA NAČELA/MODELI SUDJELOVANJA PRIVATNOG SEKTORA U OBAVLJANJU DJELATNOSTI USTANOVA**

U obavljanju djelatnosti ustanova značajno je istaknuti ključna načela koja veoma često izazivaju rasprave u teorijskim i praktičnim krugovima. Riječ je o sljedećim načelima: načelo samostalnosti – ustanove obavljaju svoju djelatnost samostalno; načelo zakonitosti – ustanove moraju svoju djelatnost obavljati na način utvrđen zakonom; načelo kontinuiteta – ustanove obavljaju svoju djelatnost trajno; načelo dužnosti pružanja usluga – dužnost proizlazi iz prirode same ustanove budući da se ona osniva za pružanje određenih usluga; načelo jednakosti uživatelja službe – ustanova mora svakom uživatelju pružiti jednake usluge; načelo javnosti – rad ustanove je javan te postoji obveza ustanove da pravovremeno obavještava javnost o obavljanju svoje djelatnosti; načelo nemerkantnosti – ustanove ne obavljaju djelatnost radi stjecanja određene dobiti (Borković, 2002: 20-21).

Temeljni modaliteti sudjelovanja privatnog sektora u obavljanju javnih službi u Hrvatskoj su, ističe Koprić i dr., koncesije, obavljanje na temelju ugovora o povjeravanju, javna nabava te drugi oblici suradnje javnog i privatnog sektora (mješoviti organizacijski oblici te oblici javno-privatnog partnerstva) (Koprić i dr., 2014: 244). Koncesionirana javna služba je ona „koja se zbog racionalnosti i ekonomičnosti daje u ruke privatnom subjektu koji tu djelatnost obavlja pod nadzorom javne vlasti da bi se prvotno vođenje službe uskladilo s javnim interesom“ (Pavić, 2001, prema Koprić i dr., 2014: 244). Ugovor o povjeravanju obavljanja javnih službi naročito se koristi u lokalnoj samoupravi kao jedan od modaliteta obavljanja komunalnih djelatnosti (Koprić i dr., 2014: 244). Kod ugovora o javnoj nabavi, javni subjekt koji snosi krajnju odgovornost za određenu djelatnost od subjekata iz privatnog sektora kupuje robu, radove kao i ostale usluge. Mješoviti organizacijski oblici u javnim službama ostvaruju se kroz zajedničko osnivanje javnih ustanova i trgovačkih društava u koja može ući privatni kapital te kroz institucionalni oblik javno-privatnog partnerstva. Mješovita javna ustanova je ona čiji su osnivači subjekti javnog i privatnog sektora dok su mješovita poduzeća oblik suradnje javnog i privatnog sektora kao i u obavljanju gospodarskih javnih službi. Javno-privatno partnerstvo predstavlja ugovorni odnos između subjekata javnog i privatnog sektora kojim se nastoji ostvariti projekt od društvenog interesa (Koprić i dr., 2014: 245).

#### **5. PRIKAZ POZITIVNOPRAVNOG STANJA U HRVATSKOJ**

Zakonom o ustanovama (u daljnjem tekstu: ZOU), kao generalnim propisom na opći se način uređuje osnivanje i ustrojstvo ustanova. Osim spomenutog zakona postoje mnogi pravni propisi kojima se zasebno uređuje ustrojstvo i funkcioniranje ustanova u pojedinim djelatnostima (Borković, 2002: 22). Kao što smo već spomenuli, prema Zakonu o ustanovama, ustanova se osniva za trajno obavljanje djelatnosti od javnog interesa (v. članak 1 ZOU). Iz navedene odredbe proizlazi bitan element ustanove, ustanova je pravna osoba – iz toga proizlazi da ustanova može u pravnom prometu stjecati prava i preuzimati obveze, može biti vlasnik pokretnih i nepokretnih stvari i može biti stranka u postupcima pred sudovima i javnopravnim tijelima (v. članak 4 ZOU) (Zakon o ustanovama (Narodne novine 76/93, 29/97, 47/99, 35/08, 127/19). U proučavanju ustanova nužno je ponovno posegnuti u Zakon o ustanovama te iznaći odgovore na sljedeća pitanja: prvo pitanje glasi: tko može osnovati javnu ustanovu?, drugo pitanje glasi: na koji se način osniva ustanova?, treće pitanje glasi: koja su tijela ustanove?, četvrto pitanje glasi: tko provodi nadzor nad radom ustanove?, peto pitanje glasi: na koje sve načine prestaje rad ustanove? Odgovore na postavljena pitanja, donosimo u nastavku teksta rada: Ad1) odgovor na prvu postavljeno pitanje krije se u članku 7. Zakona o ustanovama koji propisuje da javnu ustanovu mogu osnovati Republika Hrvatska, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u okviru svoga samoupravnog djelokruga, druga pravna ili fizička osoba ako je to posebnim zakonom izrijeком dopušteno; Ad2) odgovor na drugo postavljeno pitanje glasi: ustanova se osniva aktom o osnivanju; taj akt donosi sami osnivač ustanove (v. članak 12 ZOU); Ad3) odgovor na treće postavljeno

pitanje glasi: samom ustanovom upravlja upravno vijeće, a njome može upravljati i drugo kolegijalno tijelo ako posebnim zakonom nije drugačije određeno (v. članak 35); među tijela ustanove spada i voditelj ustanove odnosno ravnatelj ustanove (v. članak 37 ZOU); stručni rad ustanove vodi stručni voditelj – treba biti propisano zakonom, aktom o osnivanju ili statutom ustanove (v. članak 46 ZOU); također, ustanova može imati stručno vijeće ili drugo kolegijalno stručno tijelo kao i druga nadzorna, stručna odnosno savjetodavna tijela (v. članak 49 te članak 51 ZOU); Ad4) odgovor na četvrto pitanje glasi: nadzor nad zakonitošću rada ustanove te općih akata obavlja tijelo državne uprave u čijem je djelokrugu djelatnost ustanove (v. članak 64 ZOU); Ad5) odgovor na peto pitanje glasi: kada je riječ o prestanku rada ustanove, Zakon o ustanovama propisuje da ustanova prestaje na sljedeće načine: pravomoćnošću sudske odluke kojom je utvrđena ništavost upisa ustanove u sudski registar, pravomoćnošću odluke o zabrani obavljanja djelatnosti za koju je osnovana, prestankom važenja dozvole odnosno ugovora o koncesiji za obavljanje djelatnosti za koju je ustanova osnovana, odlukom osnivača o prestanku ustanove, pripojenjem drugoj ustanovi ili trgovačkom društvu, spajanjem s drugom ustanovom ili trgovačkim društvom, podjelom na dvije ili više ustanova te pretvorbom u trgovačko društvo, pravomoćnošću sudske presude o ukidanju ustanove i u drugim slučajevima određenim zakonom ili aktom o osnivanju (v. članak 71 ZOU) (Zakon o ustanovama (Narodne novine 76/93, 29/97, 47/99, 35/08, 127/19).

## **6. PRIJEDLOZI I PREPORUKE VEZANE UZ TENDENCIJE RAZVOJA JAVNIH SLUŽBI**

Na sami spomen riječi tendencije, svi zainteresirani u područje javnih službi, svoje napore usmjerit će k proučavanju te analizi nekoliko ključnih procesa: riječ je o procesima privatizacije, komercijalizacije, liberalizacije, deregulacije te remunicipalizacije javnih službi. Nastavak teksta rada usmjeren je na iznalaženje i donošenje nekoliko ključnih prijedloga za koji autor teksta rada smatra da su nužni kako bi se relevantni akteri okrenuli osiguravanju korjenitoj reformi javnih službi u Hrvatskoj, riječ je o:

1. donošenju odgovarajućih pravnih propisa te strateških dokumenata kako bi se na najbolji mogući način osigurao nesmetan razvoj javnih službi;
2. osiguravanju prvenstveno razvoja nekomercijalnih, a zatim i komercijalnih javnih službi;
3. osiguravanju partnerskog odnosa između građana i javnih službi;
4. implementiranju ključnih pravnih, demokratskih, socijalnih vrijednosti u javne službe;
5. uključivanju svih relevantnih aktera u mogućnosti razvoja javnih službi na lokalnoj i regionalnoj razini;
6. osiguravanju preuzimanja dobre prakse, stranih modela te primjene istih u okviru javnih službi u Hrvatskoj;
7. osiguravanju javnosti rada javnih službi kroz primjenu načela otvorenosti, transparentnosti i odgovornosti uprave;
8. omogućavanje praćenja europskih trendova u pogledu razvoja javnih službi.

Navedeni prijedlozi, preporuke za razvoj javnih službi u Hrvatskoj, prema mišljenju autora, trebali bi poslužiti, najprije kao smjernica za poduzimanje bilo kakvih učinkovitijih radnji koje bi vodile osiguravanju razvoja javnih službi. S obzirom da su negospodarske javne službe često u žiži javnosti zbog velikog broja korisnika te su izložene napadima od strane različitih medija na način da se u prvi plan nerijetko stavljaju njihove negativne strane, preporuka je da se u skorašnjoj budućnosti napiše strategija kojoj će biti glavni cilj poboljšanje djelatnosti nekomercijalnih javnih službi. Stavlja se na promišljanje, u kojoj je mjeri moguće negospodarske javne službe približiti gospodarskim u smislu osiguravanja učinkovitijeg rada, osiguravanja javnosti rada, osiguravanja boljeg odnosa građana i uprave te osiguravanja rada putem modela odnosno načela otvorenosti i transparentnosti. Nije rijedak slučaj da u tiskanim medijima, putem internet portala slušamo i čitamo kritike na račun djelovanja i organizacije rada javnih službi općenito. Stoga, unaprijed istaknuti prijedlozi imaju za cilj pobuditi svijest ključnih aktera u njihovo bolje i učinkovitije djelovanje, i to u razumnom roku.

## **7. ZAKLJUČAK**

Analiza teksta rada pokazuje da se najveći broj javnih službi u današnje vrijeme ostvaruje kroz organizacijski oblik ustanove. Proučavanje terminološkog određenja javnih službi odnosno samih ustanova, od velike je važnosti za sve zainteresirane u područje reformi javnih službi općenito. Tko bi trebali biti interesenti za tendencije razvoja javnih službi? Prema mišljenju autora, ključni akteri trebali bi biti javni službenici, politički funkcionari kao i građani korisnici određenih javnih službi. Nadalje, analiza tendencija razvoja javnih službi pokazuje da su se procesi liberalizacije, deregulacije, privatizacije, komercijalizacije i remunicipalizacije duboko ukorijenili u hrvatski upravni sustav te da se na sve moguće načine nastoje implementirati, kroz različite strateške dokumente te pravne propise, u obavljanje tzv. negospodarskih djelatnosti. Pod time, prvenstveno mislimo na obavljanje nekomercijalnih djelatnosti kao što su obrazovanje te zdravstvena djelatnost. O mjeri implementacije procesa privatizacije i komercijalizacije u navedene djelatnosti kao opće – društvene djelatnosti, djelatnosti od društvenog interesa ovisi do kada ćemo iste percipirati kao javne službe od opće – društvenog interesa i hoće li na taj način iščeznuti percepcija o javnim službama kao društvenim djelatnostima. Nameće se pitanje: što će biti s određenim nekomercijalnim javnim

službama u budućnosti s obzirom na izrazito naglašavanje istaknutih procesa kao i njihovu implementaciju u iste djelatnosti? Ostaje nam vidjeti, zavisno o mogućnosti provedbe mjera upravnih procesa, hoće li se upravna konvergencija, u smislu približavanja različitih upravnih modela, ostvariti u okviru područja javnih službi te se na taj način približiti standardima te načelima europskog upravnog prostora. Vrijeme koje dolazi bit će zasigurno dobar pokazatelj jesu li dosadašnji ključni akteri izabrali pravi put odnosno jesu li vjerni sljedbenici učinkovitog, transparentnog, otvorenog “jedinog pravog puta” razvoja hrvatske javne uprave odnosno razvoja javnih službi.

#### LITERATURA

- Antić, T. (2014). Ustrojstvo i djelokrug javnog sektora, Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
- Babac, B. (2004). Upravno pravo: odabrana poglavlja iz teorije i praxisa, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
- Borković, I. (2002). Upravno pravo, Zagreb: Narodne novine
- Cananea, G. (2002). The regulation of public services in Italy. *International Review of Administrative Sciences*, 68(1), str. 73–93.
- Duguit, L. (1913). *Les transformations du droit public* [Transformacije javnog prava], Paris, France: Librairie Armand Colin
- Đulabić, V. (2009). Javne službe (službe od općeg interesa) i nova regulacija općeg upravnog postupka // Modernizacija općeg upravnog postupka i javne uprave u Hrvatskoj / Koprić, Ivan : Đulabić, Vedran (ur.), Zagreb: Institut za javnu upravu, Zagreb i Društveno veleučilište u Zagrebu, str. 91 – 110.
- Ivanda, S. (2008). Javne ustanove, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- Koprić, I., Marčetić, G., Musa, A., Đulabić, V., & Lalić N. G. (2014). Upravna znanost - Javna uprava u suvremenom europskom kontekstu, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar za javnu upravu i javne financije, Biblioteka Suvremena javna uprava
- Pavić, (2001). *Od antičkog do globalnog grada*, Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu
- Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
- Zakon o ustanovama (Narodne novine 76/93, 29/97, 47/99, 35/08, 127/19)